
Primele supranume de familie în Transilvania medievală (secolul al XIV-lea)

Victor V. VIZAUER

Cuvinte cheie: onomastică, supranume, familie, Evul Mediu, Transilvania, poreclă.

Keywords: Onomastics, Surname, Family, Middle Ages, Transylvania, Nickname.

În cadrul acestui articol am intenționat să surprind apariția supranumelui de familie (în continuare se va vedea de ce am folosit denumirea *supranume de familie*) în Transilvania medievală și comitatele învecinate de la vest și nord (Caraș, Timiș, Arad, Cenad, Zarand, Bihor, Crasna, Solnoc Mijlociu, Sătmar și Maramureș). Pentru realizarea acestui lucru am înregistrat primele astfel de elemente onomastice care apar în documentele oficiale ale vremii (veacul al XIV-lea), limitându-mă însă la cele cu originea într-o poreclă sau o posibilă poreclă. Am ales să iau în calcul numai supranumele de familie originare în porecle deoarece în cazul acestora se poate observa foarte clar cum sobriquetul purtat de un individ trece asupra altor membri ai familiei sale, de regulă reprezentanți ai generațiilor următoare.

Motivele din spatele acestui demers vizează atât o mai bună cunoaștere a perioadei medievale ardelenne prin intermediul onomasticii, cât și oferirea unui răspuns – deocamdată parțial, bineînțeles – la întrebarea pe care mulți dintre cei pasionați de istorie și l-au pus la un moment dat: de unde vine numele lor de familie?¹ O parte dintre supranumele supuse analizei în acest material s-au păstrat de-a lungul vremii devenind nume de familie, astfel că o parte dintre cititori vor găsi un răspuns, mai mult sau mai puțin satisfăcător, la întrebarea de mai sus. Pentru ceilalți răspunsurile vor veni prin continuarea cercetărilor pe această temă, cuprinzând și celelalte supranume ce apar în secolele următoare, analizând evoluția lor până la transformarea oficială a supranumelor de neam în nume de familie.

În ciuda dificultăților întâmpinate, în primul rând precaritatea informațiilor referitoare la unele dintre familiile la care am întâlnit supranume sau un posibil supranume de familie, am făcut un prim pas în cercetarea și punerea în circulație a acestui tip de supranume medievale ardelenne. Demersuri de acest fel au fost deja înregistrate în alte țări europene, iar continuarea acestora este văzută ca necesară de către cercetătorii din domeniu².

Ce este supranumele?

Pe parcursul secolului XX numeroși cercetători, atât români, cât și străini, au considerat porecla ca fiind același lucru cu supranumele. Alții au sesizat nuanța ce face diferența dintre cele două, deși, ambele pot să reflecte trăsături ale fizicului și psihicului, ocupația sau o întâmplare deosebită (serioasă ori comică).

---

1 Un demers axat special pe acest subiect este următorul: Patxi Salaberri, *Nicknames, Origin of Some Family Names in Basque*, https://www.academia.edu/9314828/Nicknames_origin_of_some_family_names_in_Basque (07.01. 2019).

2 Vezi Tamás Farkas, „The most frequent Hungarian surnames. A study of some aspects of contrastive surname typology”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Third international Conference on Onomastics: „Name and Naming”. Conventional / Unconventional in Onomastics, Baia Mare, September 1-3, 2015*, Editura Mega / Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015, pp. 122-136 (pp. 122-123).

Conform Cameliei Zăbavă, deși se află într-o strânsă legătură, trebuie făcut distincție între poreclă și supranume, cel din urmă apărând atunci când o poreclă sau un apelativ este preluat și de alți membri ai familiei, devenind astfel un soi de nume de familie; porecla apare spontan și e legată de individ.³ Supranumele are o funcție exclusiv onomastică, pe când porecla are și o funcție semantică, are un sens, precizează Roxana Pașca într-un studiu privind porecla în cadrul unei comunități de romi.⁴ În scurta sa analiză privind prenumele care în timp a devenit supranume și poreclă, Ion Nuță face distincție între porecle și supranume,⁵ în timp ce Maria Magdalena Iliina, care supune cercetării, în cadrul unui articol, diferite „nume de familie românești și franceze care au evoluat din supranume provenite din porecle”⁶, constată că respectivele supranume au luat naștere din porecle, prin urmare vorbim despre două elemente onomastice diferite.

Într-un material publicat în limba engleză, având ca subiect supranumele și poreclele aromâne, Dumitru Carabaș utilizează termenul de *agnomen* pentru a desemna numele neoficial dat unei familii (sau supranumele) și pentru a putea fi astfel deosebit de termenul care în limba engleză denumeste numele de familie oficial – *surname*. Prin urmare, autorul nu doar că face deosebire între supranume și poreclă, fapt enunțat încă din titlu, ci arată că există atât un nume neoficial al unei familii, cât și un nume oficial, după cel din urmă fiind cunoscută de către autorități familia respectivă. De asemenea, Dumitru Carabaș explică și diferența dintre *agnomen* și poreclă: sobriquetele apar spontan și fortuit, și sunt de multe ori un rezultat al spiritului satiric al indivizilor, înmagazinând o importantă cantitate de sentimente și emoții; în schimb *agnomenul* (sau supranumele) poate să ia naștere din porecle ce își pierd încărcătura emoțională și sunt transmise ereditar.⁷ Revenind la *surname*, P.H. Reaney și R.M. Wilson precizează că în zilele noastre *surname* semnifică un nume de familie moștenit, însă inițial a reprezentat un nume adițional⁸, alăturat celui de botez.

Se pare, totuși, că termenul *agnomen* avea o altă semnificație pentru antici, mai precis pentru romani, iar pentru supranumele de familie un sinonim mai nimerit ar fi *cognomen*. *Agnomenul*, împreună cu *signa*, face parte din categoria *supernomen*-ului, acesta din urmă fiind un extra-nume luat de către o persoană. De asemenea, se pare că persistă în literatura de specialitate o oarecare neclaritate în definirea celor doi termeni, *supernomen* și *cognomen*, de multe ori fiind confundați între ei. Diferența esențială dintre cele două tipuri de nume este faptul că nu există dovezi care să ateste moștenirea *supernomen*-ului de către urmașii purtătorului, în schimb *cognomen*-ul este catalogat ca un nume ce a devenit ereditar.⁹

Există însă și o categorie de cercetători români care văd porecla ca o variantă de supranume. Spre exemplu, Camelia Fircă consideră porecla ca fiind „un supranume dat (în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului ei exterior, a psihicului sau activității sale”, și care uneori devine nume de familie. Supranumele generalizează porecla prin preluarea și repetarea sa de către membrii unei familii extinse.¹⁰

În Europa Occidentală în categoria supranumelor au fost incluse toate numele, altele decât cel de botez (pe care îl însoțește supranumele) și cel de familie oficial (de mai târziu). O parte a cercetătorilor francezi sau cei care și-au îndreptat atenția asupra realităților din spațiul francez, conform lui Michel Parisse, au inclus între supranume (*cognomen*) toate tipurile de nume ce fac distincție între indivizi: numele patern, porecla, numele

3 Camelia Zăbavă, „Porecla – o „insulă” de mentalitate arhaică în postmodernitate”, în Nicolae Felecan (ed.), *Numele și numirea. Actele Conferinței Internaționale de Onomastică, Ediția I: Interferențe multietnice în antroponomie, Baia Mare, 19-21 septembrie 2011*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2011, pp. 287-295 (p. 288).

4 Roxana Pașca, „Statutul poreclei într-o comunitate de țigani din nord-vestul României”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Second International Conference of Onomastics. Onomastics in Contemporary Public Space, Baia Mare, May 9-11, 2013 / Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică, Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual, Baia Mare, 9-11 mai 2013*, Editura Mega / Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, pp. 793-802 (p. 795).

5 Ioan Nuță, „Prenume devenite porecle și supranume”, în *DACOROMANIA*, Serie Nouă, VII-VIII, 2002-2003, pp. 183-185.

6 Maria Magdalena Iliina, „Nume de familie românești și franceze provenite din porecle”, în *Analele Universității de Vest din Timișoara. Seria Științe Filologice*, XLI, 2003, pp. 97-106 (p. 97).

7 Dumitru Carabaș, „Agnomens and Nicknames in Aromanian Onomastics”, în *Studii și cercetări de onomastică și lexicologie*, IX (1-2), 2016, pp. 30-47 (pp. 31-32).

8 P.H. Reaney, R.M. Wilson, *A Dictionary of English Surnames*, Third edition with corrections and additions by R.M. Wilson, London & New York, Taylor and Francis e-Library, 2006, p. X (Introduction) (Infra: *Reaney, Wilson 2006*).

9 Rada Varga, *The Peregrini of Roman Dacia*, Mega Publishing House, Cluj-Napoca, 2014, p. 76.

10 Camelia Fircă, *Porecle și supranume în Oltenia*, Editura Universitaria, Craiova, 2008, p. 18.

de loc, de funcție sau ocupație, deși, în limba latină, *cognomen* desemnează în special porecla.¹¹ (A se vedea mai sus cum *cognomen*-ul era definit ca un nume, altul decât numele individual / prenumele, ce devine ereditar.) Aici pot fi amintiți și Albert Dauzat¹², Benoît Cursente¹³, Monique Bourin¹⁴ sau Robert Durand¹⁵, care consideră *porecele* ca fiind o categorie a supranumelor, alături de cele *de familie, de loc și de funcție / ocupație*.

Într-o conferință ținută pe 21 februarie 2018 la Carryduff Library, pe tema *What's in a (Sur-)name?*, cercetătorul britanic Paul Tempan prezenta cele patru categorii de supranume (pe baza lucrării *A Dictionary of British Surnames* de P.H. Reaney): 1) supranume locative; 2) supranume de relație (familială; în general patronime); 3) supranume de ocupație sau funcție; 4) porecle.¹⁶ Prin urmare, porecele sunt o subgrupă a supranumelor. În schimb, italianul Mariano Fresta, utilizează termenul de supranume (*soprannome*) în special atunci când vorbește despre poreclă, iar pe cel de *cognomen* (*cognome*) când se referă la supranumele unei familii¹⁷.

Și un ultim exemplu de interpretare a supranumelui: în articolul *Spinato. Storia di un cognome*, Simone Menegaldo explică cum *cognomen*-ul utilizat de romani avea rolul de a face distincție între familii în cadrul unui *gens*, iar mai departe arată principalele surse pentru *cognomen* în perioada medievală, dar și după: onomastica, toponomastica și supranumele.¹⁸ Din cele de mai sus reiese că Simone Menegaldo înțelege prin *cognomen* supranumele de familie, iar prin supranume porecla, aceasta din urmă fiind sursa unei părți a supranumelor de familie.

Poate un argument în sprijinul opiniei conform căreia porecla face parte din grupul supranumelor individuale este și formula întâlnită în unele documente medievale, cum ar fi: *Nicolaus cecus supradictus*¹⁹, adică, în traducere directă, *Nicolae suprazis / zis și Orbul*. Această formulă onomastică ce include termenul *supradictus* ar putea să ne indice faptul că porecla Cecus – Orbul este un *supranume* pentru Nicolae.

După cum s-a putut observa nu există un consens între cercetătorii antroponimiei cu privire la terminologie. Dacă porecla este deja un supranume atunci ea nu mai poate deveni supranume odată cu moștenirea sa de către urmașii primului purtător. Cred că ar trebui să stabilim și în limba română un alt termen pentru a desemna numele ce devine ereditar pentru membrii unei familii, dar care încă nu este un nume de familie legal recunoscut. Probabil că ar fi indicat să vorbim despre un *supranume individual* în cazul poreclei și despre *supranume familial* sau *cognomen* atunci când porecla devine ereditară și este folosită de alți reprezentanți ai familiei celui poreclit inițial. Astfel se pot evita confuziile ce riscă să apară atunci când se poartă discuții despre porecle (supranume individuale) și supranume de familie.

Rezumând cele de mai sus, rezultă următoarele: din momentul în care **porecla** (sau un alt apelativ: de loc, de funcție, de ocupație etc.) este preluată (sau dată de alte persoane) și de alți membri ai familiei – moment în care sobriquetul își pierde caracterul afectiv și motivația inițială de acordare –, aceasta devine **supranume**

11 Michel Parisse, „Sur-noms en interligne”, în *Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne*, Tome III: Enquêtes généalogiques et données prosopographiques (Ve et VIe Rencontres - Azay le Ferron, 1991-1993), ed. par Monique Bourin, Pascal Chareille, Publications de L'Université de Tours, 1995, pp. 7-24 (p. 15).

12 Albert Dauzat, *Les noms de personnes. Origine et évolution*, Librairie Delagrave, Paris, 1934.

13 Benoît Cursente, „Étude sur l'évolution des formes anthroponymiques dans les cartulaires du chapitre métropolitain de Sainte Marie d'Auch (XIe-XIIIe siècles)”, în *Genèse médiévale de l'anthroponymie moderne*, Études d'anthroponymie médiévale (Ire et Iie rencontres - Azay le Ferron, 1986-1987), sous la dir. de Monique Bourin, Tome I, Publications de L'Université de Tours, 1988 (Infra: *Genèse médiévale*, 1988), pp. 143-178.

14 Monique Bourin, „Les formes anthroponymiques et leur évolution d'après données du cartulaire du chapitre cathédral de D'Agde (Xe siècle - 1250)”, în *Genèse médiévale*, 1988, pp. 179-217.

15 Robert Durand, „Données anthroponymiques du Livro Preto de la cathédrale de Coimbre”, în *Genèse médiévale*, 1988, pp. 219-232.

16 Sursa: https://www.academia.edu/35631608/Whats_in_a_Sur_Name (9.10.2018); vezi și *Reaney, Wilson 2006*, p. XI, dar mai ales p. XIII (Introduction).

17 Mariano Fresta, *Il soprannome: dalla qualificazione alla 'ngiuria*, introducere la Rossario Zappalà, *L'Io in mano agli altri: i soprannomi in un paese dell'Etna*, Rubbettino, Catanzaro, 1997 (Infra: *Fresta 1997*) – https://www.academia.edu/33277050/I_soprannomi.pdf (13.12.2018).

18 Simone Menegaldo, *Spinato. Storia di un cognomen*, 2018, p. 2, respective p. 4 – https://www.academia.edu/37962006/Origine_del_cognome_Spinato (07.01.2019).

19 *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XII (1361-1365)*, Editori: Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Sabin Belu, Ioan Dani, Marionela Wolf, Editura Academiei Române, București, 1985 (Infra: *DRH.C/12*), nr. 99, pp. 75-76; nr. 110, pp. 81-84.

de familie. Cu alte cuvinte, porecla apare spontan, într-un moment anume, în timp ce supranumele are nevoie de mai mult timp pentru a se fixa.²⁰

Un nume devine *nume de familie* atunci când este moștenit de urmași²¹. Însă vorbim despre nume de familie numai atunci când acesta devine oficial, recunoscut și consemnat de autorități? Probabil că așa este cel mai corect. Până la acel moment mi se pare adecvat să ne referim la *supranume de familie*. Oricum s-ar pune problema, cercetarea maghiară din domeniu, de pildă, nu a ajuns nici azi la o concluzie satisfăcătoare pentru toți cu privire la apariția numelui de familie. Momentul „nașterii” acestuia a fost plasat între secolele XIII-XVIII, o perioadă extrem de lungă, unii cercetători luând în calcul data apariției primelor nume (supranume de familie) ce făceau referire la o familie / un neam, pe când alții indicau data definitivării lor prin oficializare de către autorități. Cel puțin s-a ajuns la un consens cu privire la ceea ce trebuie considerat ca fiind un nume de familie: este acel nume care se moștenește peste generații; însă în multe cazurilor este dificilă urmărirea acestui lucru.²²

Supranume sigure și posibile din Transilvania

Pentru a înțelege cât mai bine ce este supranumele am selectat mai multe familii – menționate în documentele referitoare la Transilvania veacului al XIV-lea – ale căror membri poartă un astfel de element onomastic. Unele dintre aceste exemple sunt din prima parte a secolului XIV și surprind nașterea supranumelui în această zonă.

Studiile de caz sunt aranjate în ordine alfabetică după supranume, și nu după importanța lor, deoarece ca importanță supranumele Wos ar trebui să se afle în capul listei de exemple, după cum se va vedea mai departe.

Borza.

Cu acest supranume sunt doi frați, Benedict și Petru ziși Borza de Zedech, amintiți în anul 1379 (1390). Satul Zedech a dispărut între timp, dar s-a aflat în comitatul Caraș (lângă Jimbolia, județul Timiș).²³

Cantor.

Un alt exemplu poate să fie cel al purtătorilor poreclei / apelativului Cantor (familia deținea proprietăți în comitatele Szabolcs și Sătmar). Porecla (apoi supranumele) Cantor, prezentă în documente începând din 1332, este primită / preluată de mai mulți (poate toți) membri ai familiei: Nicolae, Mihail, Petru, Ioan și Toma, Ștefan, Briccius și Lorand.²⁴

Ioan, Briccius și Lorand erau fiii lui Nicolae zis Cantor²⁵, iar Mihail era probabil fratele aceluiași Nicolae. Nici despre Petru, Toma și Ștefan nu rezultă clar care era gradul de rudenie cu ceilalți indivizi numiți Cantor.

20 Pe lângă articolele și cărțile amintite deja, pentru alte detalii se pot consulta și următoarele lucrări: Camelia Firică, *Porecle și supranume în Oltenia*, Editura Universitaria, Craiova, 2008, pp. 18-20; Mariana Carmen Pielaru, *Porecla în limbile română și franceză*, Editura Legis, Craiova, 2012, pp. 10, 82; sau Mariann Sliz, „The role of the type of sources in historical family name studies”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and Naming. Proceedings of the Second International Conference of Onomastics. Onomastics in Contermporary Public Space, Baia Mare, May 9-11, 2013* [Numele și numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică, Ediția a II-a: Onomastica din spațiul public actual, Baia Mare, 9-11 mai 2013], Cluj-Napoca, Editura Mega / Edit. Argonaut, 2013 (Infra: Sliz 2013), pp. 700-706.

21 Mariann Sliz, *Személynévadás az Anjou-korban*, Históriaantik, Budapest, 2011, pp 195-196.

22 Sliz 2013, p. 700.

23 Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, III, Budapest, 1882, nr. 128, pp. 196-208 (p. 202); *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, vol. XV (1376-1380), Editori: Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Adinel Dincă, Editura Academiei Române, București, 2006 (Infra: DRH.C/15), nr. 365, p. 567-568.

24 Membrii familie Cantor sunt menționați de numeroase documente, dintre care voi menționa numai câteva: *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania*, vol. IV (1341-1350), Editura Academiei Române, București, 1955 (DIR.C.XIV/4), nr. 294, p. 229; nr. 296, p. 231; Piti Ferenc, *Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia / Anjou-kori Oklevéltár*, XXIX, 1345, Budapest-Szeged, 2013, nr. 161, p. 125 (Infra: Anjou, XXIX); *A nagykállói Kállay-család levéltára*, I-II, Budapest, 1943 (Infra: Kállay): vol. I, nr. 373, p. 88; nr. 554, p. 129; vol. II, nr. 1111, p. 19; nr. 1113, p. 19; *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania*, vol. X (1351-1355), Editori: Sabin Belu, Ioan Dani, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad G. Gündisch, Editura Academiei Române, București, 1977 (Infra: DRH.C/10), nr. 202, p. 220; nr. 215, p. 233.

25 Kállay, II, nr. 1113, p. 19.

Ceh.

Porecla Ceh (Cehul) a lui Iacob zis Ceh este purtată și de cei 5 fii ai săi, Andrei, Desideriu, Ladislau, Mihail și Petru²⁶. Aceștia erau nobili de Reud (azi Rediu, jud. Cluj). Prima mențiune a lui Iacob este din anul 1336, însă în actul respectiv este transcris un document din 1325; în 1336 Iacob este amintit ca decedat.²⁷

Chepe.

Alte forme ale supranumelui sunt Chep, Ceep și Chaep. Cu supranumele Chepe am înregistrat trei persoane: Cheep, Andrei zis (*dictus*) *Chepe / Chep / Ceep / Chaep* și Ștefan zis (*dictus*) Chepe. Toți trei erau nobili de Gertyanus, în comitatul Caraș (Gherteniș, jud. Caraș-Severin), dar și de Nyeg (cazul lui Andrei; Nyeg: așezare dispărută lângă Gherteniș) sau de Symafalua (cazul lui Ștefan; Symafalua: așezare dispărută undeva în actualul județ Timiș). Andrei²⁸ și Ștefan²⁹ sunt menționați începând cu anul 1365, iar Cheep³⁰ este amintit doar în 1377. Andrei și Ștefan se pare că erau frați, iar Cheep era tatăl celor doi (numai în legătură cu Ștefan apare clar mențiunea că era fiul lui Cheep³¹), de la care a și trecut asupra lor – ca supranume – porecla (sau numele?) Chepe / Cheep.

Darabas / Darabus.

Semnificația supranumelui Darabus ar fi Necioplitul, „Dintr-o Bucată”. Purtătorii supranumelui Darabus identificați de mine apar documentar începând cu a doua jumătate a secolului XIV și sunt în număr de șase, posibil făcând parte din două familii cărora le-au aparținut două, respectiv patru (?) persoane.

Familia mai mare era din comitatul Cluj, fiind în primul rând nobili de Suk / Such (azi Jucu, județul Cluj), și era compusă din: Darabus³², Mihail zis (*dictus*) Darabas / Darabus (la 6 ianuarie 1379 este menționat ca decedat)³³, Ioan zis Darabus³⁴ și Nicolae zis Darabus³⁵. Este posibil ca în cazurile lui Darabus și Ioan zis Darabus să fie vorba despre aceeași persoană. Ceea ce știm sigur este că Nicolae și Ioan ziși Darabus erau frați³⁶.

Ceilalți doi purtători ai poreclei / supranumelui Darabus erau Iacob și Ioan ziși Darabus din satul Zanizlo / Zanislow, com. Sătmar (Sanislău, jud. Satu Mare). Ioan este amintit în 1370³⁷, iar Iacob în 1373³⁸. Nu rezultă clar dacă cei doi erau rude, însă faptul că rezidau în același sat și purtau aceeași poreclă sau supranume poate să fie un indicator în acest sens.

26 DIR.C.XIV/4, nr. 387, pp. 275-276, 646-647; *Anjou*, XXIX, nr. 838, pp. 462-463.

27 Franz Zimmermann, Carl Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I (1191-1342), Hermanstadt, 1892, nr. 528, pp. 480-481; *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331-1340)*, Editura Academiei Române, București, 1954, nr. 304, p. 396.

28 Spre exemplu: Ortway Tivadar, Pesty Frigyes, *Oklevelek Temesvármegye és Temesvároás történetéhez*, I (1183-1430), Pozsony, 1896 (Infra: *Ortway*, I), nr. 60, p. 103; DRH.C/12, nr. 391, pp. 408-409; DRH.C/15, nr. 112, pp. 137-138; nr. 261, pp. 442-444; *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XVI (1381-1385)*, Editori: Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă, Editura Academiei Române, București, 2014 (Infra: DRH.C/16), nr. 16, pp. 22-23; nr. 342, pp. 478-479.

29 *Ortway*, I, nr. 60, p. 103; DRH.C/12, nr. 391, pp. 408-409; DRH.C/15, nr. 480, pp. 753-755; nr. 487, pp. 764-765; nr. 501, pp. 781-783.

30 *Ortway*, I, nr. 86, pp. 136-138; DRH.C/15, nr. 183, pp. 278-279; nr. 200, pp. 327-328.

31 *Ibidem*.

32 Barabás Samu, *A római szent birodalmi grófszéki Teleki család levéltára*, I (1206-1437), Budapest, 1895 (Infra: *Teleki*, I), nr. CXLV, pp. 188-189; nr. CXLVII, pp. 190-191; DRH.C/15, nr. 301, pp. 499-500; nr. 472, pp. 744-745.

33 Mihail a fost om de măturie al vicevoievozilor Dominic, Petru (1367), Ioan (1371) și Ladislau (1374), om de măturie al regelui (1368), jude al nobililor în comitatul Dăbâca (1378), prin urmare este amintit în foarte multe acte ale vremii, de exemplu: *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XI (1356-1360)*, Editori: Ioan Dani, Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Konrad G. Gündisch, Sabin Belu, Editura Academiei Române, București, 1981, (Infra: DRH.C/11), nr. 122, pp. 119-120; nr. 230, pp. 239-241; nr. 263, pp. 265-266; DRH.C/15, nr. 86, pp. 110-111; nr. 269, pp. 449-450; nr. 326, pp. 522-523.

34 DRH.C/15, nr. 7, pp. 7-8; nr. 363, p. 565; DRH.C/16, nr. 8, p. 15; nr. 39, pp. 64-66.

35 DRH.C/16, nr. 8, p. 15; nr. 39, pp. 64-66.

36 *Ibidem*.

37 *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIII (1366-1370)*, Editori: Ioan Dani, Konrad Gündisch, Viorica Pervain, Aurel Răduțiu, Adrian Rusu, Susana Andea, Editura Academiei Române, București, 1991 (Infra: DRH.C/13), nr. 485, pp. 721-731.

38 *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania, vol. XIV (1371-1375)*, Editori: Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross, Editura Academiei Române, București, 2002, (Infra: DRH.C/14), nr. 253, pp. 377-378.

Henke.

Cu supranumele Henke (*dictus Henke*) îi avem pe frații Ladislau, Mihail și Toma, nobili de Gurfolua, com. Cluj (Giurfalău, Gheorgheni, jud. Cluj), prezenți în acte tot din a doua parte a veacului al XIV-lea³⁹.

Kende.

În acest caz avem două persoane numite Kende, tată și fiu: Nicolae și fiul său Mihail, nobili de Malomviz / Malomuyz, districtul Hațeg (Râu de Mori, jud. Hunedoara). Ei sunt amintiți într-un act din anul 1359.⁴⁰

Pythyr.

Această poreclă a fost purtată de posibilii frați (sau altfel de rude) Nicolae zis (*dictus*) Pythyr și Toma zis Pythyr din comitatul Timiș. Ei sunt amintiți într-un act emis în anul 1372.⁴¹

Rauaz.

Cei numiți Șiretul / Vicleanul (*dictus Rauaz*; în limba maghiară: *ravas* = șiret, viclean), menționați documentar în a doua jumătate a secolului XIV, sunt: Dominic⁴², Luca⁴³ și Petru⁴⁴. Dominic este tatăl celorlalți doi, precum și al unui anume Mihail⁴⁵, despre care apoi se precizează că este frate uterin (adică numai după mamă, dar având tați diferiți) cu Luca și Petru⁴⁶, probabil acesta reprezentând motivul pentru care numai Luca și Petru erau ziși Rauaz, la fel ca tatăl lor.

Urken / Vrkun / Wrkun.

În acest caz avem de-a face cu membrii a trei generații ale unei familii ce purtau supranumele Vrkun. Este vorba despre Ioan (menționat ca răposat)⁴⁷, despre fiul său Iacob⁴⁸ și despre nepotul său Mihail⁴⁹, fiul lui Iacob, toți ziși Vrkun. Deși actele vorbesc despre trei generații ale unei familii toți trei indivizii numiți Vrkun au fost menționați abia în ultimul sfert al secolului XIV.

În afară de Ioan, Iacob și Mihail ziși Vrkun, în documente apare și un anume Vrkun, fără vreun alt nume, tată al lui Ioan⁵⁰. Să fie vorba despre primul purtător al numelui (sau poreclei) Vrkun, de la care apoi a trecut asupra lui Ioan, Iacob, respectiv Mihail? Probabil că acesta a fost parcursul supranumelui în cauză.

Vrdug / Urdug / Wrdug / Wrdug / Vrdung.

Cu porecla sau supranumele Dracul (în limba maghiară: *ördög* = drac, diavol) au fost „alintați” doi dintre reprezentanții unei familii nobile din comitatul Sătmar: Andrei și fiul său Simon. Andrei⁵¹ este amintit în acte începând cu anul 1312, iar Simon⁵² doar în 1318.

Wos / Was.

Cel mai important și relevant exemplu al demersului meu este cel al membrilor familiei Was / Wos. Porecla *Wos* a lui Nicolae zis Wos cel Bătrân / senior (sau cel Mare / maior) devine supranume, la un moment

39 Jakab Elek, *Oklevéltár Kolozsvár története első kötetéhez*, I, Buda, 1870 (Infra: *Jakab 1870*), nr. XXXII, pp. 56-57; *DRH.C/13*, nr. 97, pp. 167-170.

40 Antonius Fekete Nagy, Ladislaus Makkai, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Études sur l'Europe Centre-Orientale, 29, Budapest, 1941 (Infra: *Documenta Valachorum*), nr. 107, p. 143; *DRH.C/11*, nr. 349, p. 345.

41 *Documenta Valachorum*, nr. 197, pp. 239-244; *DRH.C/14*, nr. 156, pp. 237-240.

42 *Teleki*, I, nr. LXXXI, pp. 120-121; nr. LXXXII, p. 121; *DRH.C/12*, nr. 59, pp. 42-44; nr. 81, p. 62; *DRH.C/13*, nr. 303, pp. 466-467; nr. 308, pp. 474-475; nr. 486, pp. 731-732; nr. 490, pp. 739-740.

43 *DRH.C/15*, nr. 111, pp. 136-137; nr. 117, pp. 143-145.

44 *DRH.C/15*, nr. 111, pp. 136-137; nr. 117, pp. 143-145; *DRH.C/16*, nr. 409, pp. 564-567.

45 *DRH.C/13*, nr. 308, pp. 474-475.

46 *DRH.C/13*, nr. 486, pp. 731-732.

47 *DRH.C/15*, nr. 412, pp. 628-630.

48 *DRH.C/12*, nr. 154, pp. 127-129; *DRH.C/15*, nr. 412, pp. 628-630.

49 *DRH.C/15*, nr. 407, pp. 619-620; nr. 412, pp. 628-630; nr. 414, pp. 631-635 etc.

50 *DRH.C/15*, nr. 414, pp. 631-635.

51 Géresi Kálmán, *A nagy-károlyi gróf Károlyi-család oklevéltára*, I (1253-1413), Budapest, 1882 (Infra: *Károlyi*), nr. XXXIX, pp. 39-41; *DIR.C.XIV/1*, nr. 162, pp. 198-199 și nr. 163, pp. 199-200.

52 *Kállay*, I, nr. 79, p. 27; *DIR.C.XIV/1*, nr. 308, p. 292; Kristó Gyula, *Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia / Anjou-kori Oklevéltár*, V, 1318-1320, Budapest-Szeged, 1998, nr. 79, p. 43.

dat fiind utilizat de mai mulți bărbați ai familiei – Nicolae zis Vos cel Tânăr (sau cel Mic), Ladislau zis Vos cel Tânăr, Desideriu zis Vos, Toma cel Roșu / zis Vos și Ioan zis Vos.⁵³

Porecla / supranumele Was apare treptat la membrii familiei, după cum încep și aceștia să fie menționați în documente:

- Nicolae zis Vos senior – 1315 (anul reprezintă momentul mențiunii cu porecla / supranumele Vos)⁵⁴
- Nicolae zis Vos junior (frate cu Laurențiu, Dezideriu și Ladislau, ziși Vos, cu Ioan zis Acel, Petru cel Roșu și Toma cel Roșu / zis Vos) – 1329⁵⁵
- Ladislau zis Vos – 1329⁵⁶
- Ioan zis Vos (fiul lui Nicolae zis Vos senior) – 1341⁵⁷
- Dezideriu zis Vos – 1347⁵⁸
- Laurențiu zis Voos – 1354⁵⁹
- Toma cel Roșu / zis Vos – 1366⁶⁰
- Ladislau zis Vos (fiul lui Toma zis Vos) – 1366⁶¹
- Leukus zis Vos (fiul lui Toma zis Vos) – 1366⁶²
- Paul zis Vos (fiul lui Nicolae zis Vos junior) – 1367⁶³
- Ștefan zis Vos (fiul lui Nicolae zis Vos junior) – 1370⁶⁴

De asemenea este important faptul că alți frați ai lui Nicolae zis Vos cel Tânăr, ai lui Laurențiu, Ladislau și Dezideriu, nu sunt numiți Vos, ci au alte porecle, cu siguranță rezultate în urma unor clare însușiri personale (culoarea părului sau a pielii, putere ori rezistență fizică⁶⁵): Petru Rufus (cel Roșu / Roșcatul)⁶⁶, Toma Rufus (cel Roșu / Roșcatul)⁶⁷ și Ioan zis Acel (Oțel)⁶⁸.

Zopus / Zupus.

Și un ultim posibil supranume din secolul XIV (a doua jumătate) de pe teritoriul supus cercetării este cel al lui Nicolae zis (*dictus*) Zopus⁶⁹, purtat și de fiul său, tot Nicolae, nobil de Evrke, com. Cluj (Urca, jud. Cluj)⁷⁰, amintit în documente mai des decât tatăl său.

*

53 Pentru membrii familiei Wass în secolul al XIV-lea a se vedea András W. Kovács, *The History of the Wass de Czege Family* (infra: Kovács 2005), Edmund Siemers – Stieftung, Hamburg, 2005, pp. 51-65 și Tabelul genealogic nr. 1.

54 *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. I (1301-1320)*, Editura Academiei Române, București, 1953 (Infra: DIR.C.XIV/1), nr. 235, pp. 243-244; Jakó Zsigmond, *Erdély okmánytár, II (1301-1339)*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II Forráskiadványok 40., Budapest, 2004, nr. 256, p. 116 (Infra: *Erdély okmánytár, II*); W. Kovács András, Valentin Antal, *A Wass család cegei levéltára*, Napoca Star nyomda, Kolozsvár, 2006, nr. 13, p. 217 (Infra: *Wass család*).

55 *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. II (1321-1330)*, Editura Academiei Române, București, 1953 (Infra: DIR.C.XIV/2), nr. 525, pp. 268, 398; *Erdély okmánytár, II*, nr. 633, p. 235; *Wass család*, nr. 22, p. 221.

56 *Ibidem*.

57 DIR.C.XIV/4, nr. 40, p. 35; Jakó Zsigmond, *Erdély okmánytár, III (1340-1359)*, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II Forráskiadványok 47., Budapest, 2008, nr. 62, pp. 51-52 (Infra: *Erdély okmánytár, III*); *Wass család*, nr. 63, p. 235.

58 DIR.C.XIV/4, nr. 529, pp. 361, 661-662; *Erdély okmánytár, III*, nr. 389, pp. 151-152; *Wass család*, nr. 86, p. 244.

59 Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula, *Hazai oklevéltár 1234-1536*, Budapest, 1879 (Infra: *Hazai okl.*), nr. 243, pp. 259-260; DRH.C/10, nr. 245, pp. 251-252.

60 DRH.C/13, nr. 104, pp. 178-179; *Wass család*, nr. 138, p. 261.

61 DRH.C/13, nr. 150, p. 260; *Wass család*, nr. 142, pp. 262-263.

62 DRH.C/13, nr. 163, pp. 278-280.

63 DRH.C/13, nr. 243, pp. 401-402; *Wass család*, nr. 146, p. 264.

64 DRH.C/13, nr. 478, pp. 708-709; *Wass család*, nr. 154, p. 266.

65 cKovács 2005, p. 98.

66 *Documente privind Istoria României, Veacul XIV, C. Transilvania, vol. III (1331-1340)*, Editura Academiei Române, București, 1954 (Infra: DIR.C.XIV/3), nr. 269, p. 366; DRH.C/11, nr. 392, pp. 399-400; *Wass család*, nr. 36, p. 226; nr. 121, p. 254 etc.

67 DIR.C.XIV/3, nr. 269, p. 366; DIR.C.XIV/4, nr. 675, p. 468; DRH.C/11, nr. 397, pp. 404-405; *Wass család*, nr. 36, p. 226; nr. 90, p. 245; nr. 122, p. 254 etc.

68 DIR.C.XIV/4, nr. 675, p. 468; DRH.C/10, nr. 64, pp. 60-62; DRH.C/11, nr. 392, p. 399-400; *Wass család*, nr. 90, p. 245; nr. 94, p. 246; nr. 121, p. 254 etc.

69 Teleki, I, nr. CXLIV, pp. 187-188; DRH.C/15, nr. 425, pp. 647-648.

70 Teleki, I, nr. LXXIII, pp. 112-113; nr. CXLIV, pp. 187-188; DRH.C/11, nr. 463, pp. 480-481; DRH.C/15, nr. 425, pp. 647-648 etc.

După cum s-a văzut mai sus – în acest sens opiniile cercetătorilor fiind convergente – categoria supranumelor este compusă din: 1) supranume locative; 2) supranume de relație (familială; în general patronime) / supranume patronimic; 3) supranume de ocupație sau funcție; 4) porecle. Mariano Fresta adaugă și *supranumele matronimic*, dând ca exemplu numele lui Dante Alighieri, cognomenul Alighieri fiind derivat din numele soției străbunicului lui Dante, o anume Aldighiera, originară din Ferrara⁷¹.

Majoritatea supranumelor și-au păstrat înțelesul și pentru posteritate, existând însă destule cazuri de porecle, apoi de supranume, ale căror semnificație inițială nu mai este inteligibilă. Dacă se poate determina semnificația supranumelui se poate înțelege și modul în care a apărut porecla ce s-a transformat în supranume. După cum am arătat deja, supranumele înregistrate și utilizate pentru acest material sunt: Borza, Cantor, Cheh, Chepe, Darabus, Henke, Kende, Pythyr, Rauaz, Vrkun, Vrdug, Wos și Zopus. Astfel, din perspectiva semnificației, supranumele pot fi împărțite în următoarele categorii:

1. supranume rezultate din porecle etnice (Cheh – Cehul);
2. supranume rezultate din porecle de ocupație (Cantor);
3. supranume născute din porecle referitoare la caracter, fizic etc. (Darabus, Rauaz – Vicleanul, Vrdug – Dracul, Wos – Fier / Fierul, Zopus – Sugarul).

Încadrarea câtorva dintre supranume este neclară, ca și semnificația lor de altfel, de aceea nu fac obiectul vreunei categorii.

În ceea ce privește statutul social al purtătorilor supranumelor avute în vedere aici nu se pot face deocamdată constatări relevante. Totuși, se poate face observația că toate supranumele aparțin familiilor unor nobili, acest lucru fiind probabil determinat de faptul că în primul rând nobililor le erau menționați documentar membrii familiei / neamului, mai ales că numeroase înscrisuri medievale se referă la diferite litigii privind proprietățile funciare, iar dintre laici nobilii erau principalii deținători ai pământului.

Ținând seama de numărul redus de supranume de familie înregistrate, realizarea altor tipuri de statistici (de pildă: răspândirea geografică a supranumelor și a categoriilor acestora etc.) nu își au rostul în acest moment, însă prin continuarea cercetărilor, care în opinia mea ar însemna și înregistrarea tuturor supranumelor (din toate categoriile enumerate mai sus), s-ar putea obține informații statistice relevante pentru onomastică, dar și pentru diferite aspecte ale vieții cotidiene din Transilvania medievală.

În loc de concluzii

Cu riscul de a mă repeta, trebuie să precizez că scopul acestui material nu a fost de a supune analizei supranumele din Transilvania medievală, ci numai de a surprinde apariția acestuia, mai precis momentul în care un *supranume individual* devine *supranume de familie*. În acest sens am utilizat supranumele de familie rezultate din *porecle*, deoarece acest tip de exemplu mi s-a părut cel mai relevant pentru demersul de față în stadiul actual al cercetărilor.

De asemenea, era necesară o clarificare a termenilor, pentru a înțelege ce este un supranume de familie și care este deosebirea esențială față de un supranume personal (o poreclă, un supranume de ocupație etc.). Cred că am reușit acest lucru într-o oarecare măsură, mai ales că problema nu este încă clarificată pe deplin în domeniul cercetării onomastice.

În urma prezentării cazurilor de supranume de familie cred că scopul principal a fost atins, din exemple reieșind clar că perioada în care se „nasc” primele cognomene cu origine în porecle este veacul al XIV-lea, chiar prima parte a acestuia.

În ce-i privește pe indivizii numiți Wos, Cantor, Cheh etc. se poate observa foarte bine că avem de-a face deja cu un supranume de familie, deoarece mai mulți membri ai familiei au preluat elementul onomastic respectiv, motivația inițială (afectivă, peiorativă etc.) a acordării poreclei dispărând.

În încheiere doresc să atrag atenția asupra acestui tip de element onomastic, *supranumele de familie*, deoarece un număr mare dintre acestea au supraviețuit până în zilele noastre, de regulă sub forma numelor de familie. Studiul acestora poate aduce lămuriri cu privire la originea, vechimea și felul în care au apărut o bună parte dintre numele de familie purtate și azi pe teritoriul Transilvaniei.

⁷¹ Fresta 1997, p. 4 și nota 5, p. 4.

The first family surname in medieval Transylvania (XIV century)

(Abstract)

In this article, I intended to capture the moment of the appearance of the surname (the unofficial family name) in medieval Transylvania and the neighboring counties of the west and north (Caraș, Timiș, Arad, Zarand, Bihor, Crasna, Solnoc Mijlociu, Sătmar and Maramureș). For this purpose, I recorded the first such names from the official documents of the time (14th century), but only those that originated in a nickname. I have chosed to take into account only the surnames resulted from nicknames, because in their case one can best notice how a person's nickname passes over other members of his family, usually representatives of the next generations.

The examples of surnames (in our case family surnames) presented in this article, clearly indicate that their appearance can be safely placed in the fourteenth century, the oldest surnames going back as the first part of that century. The importance of family surnames goes beyond Transylvania's medieval history, providing information that can help us understand today's realities, namely the origin of some of our current surnames, which originate in many cases in medieval or modern surnames (family surnames).